

SHRNUTÍ

- Morálka se zabývá svobodným rozhodováním rozumem nadaných lidských bytostí.
- Lidskou svobodu prožíváme navzdory argumentům, že všechno je zcela podmíněno či omezeno na fyzické procesy.
- Naše svoboda je vždy limitována vnitřními a vnějšími omezeními.
- Nemůžeme na základě toho, co „je“, dokazovat to, co „má být“.
- Rozmanitost společenských a kulturních podmínek má velký vliv na mravní hodnocení chování, což může vést k „relativismu“.
- Klíčem k rozlišení mezi absolutní a relativistickou etikou je otázka, zda můžeme vůbec něco považovat za skutečně zlé.

OTÁZKY A ÚKOLY

1. a) Vysvětlete, jak může myšlenka příčiny a následku vést k ná- zoru, že všechny události jsou determinované. Domníváte se, že tento názor podkopává představu mravního jednání? Odůvodněte.
b) Čím víc víme o druhém člověku, tím lépe můžeme předvídat, jak se zachová v kterékoli situaci. Znamená takové poznání, že kdybychom o člověku věděli všechno, byl by jeho prožitek svo- body jednat pouhou iluzí? Pojednejte o tématu.
2. Vysvětlete na příkladech, proč bychom se neměli snažit dokazovat to, co „má být“, na základě toho, co „je“ (chybný závěr). Co je po- třeba k odůvodnění tvrzení o tom, co „má být“?
3. Měla by každá společnost či kultura rozhodovat o tom, co je a není správné? Pokud ano, může jedna společnost či kultura hodnotit mravní hodnoty druhé společnosti? Jaký vliv má taková kul- turní relativita na myšlenku individuální mravní odpovědnosti? Ilustrujte svou odpověď příklady situací, v nichž mohl být jedinec v pokušení jednat v rozporu s hodnotami své společnosti či kul- tury.

Obecné otázky k úvaze:

4. Prožívám-li pocit svobody, musím být svobodný. Pojednejte o té- matu.
5. Je osobní odpovědnost neslučitelná se službou v ozbrojených si- lách? Pojednejte o tématu.
6. Pojednejte o názoru, že v multietnické a multikulturní společnosti nelze obhájit absolutistická mravní pravidla.

Jazyk morálky

KLÍČOVÁ SLOVA

morální – činy, které se říjí přijatými normami
nemorální – činy, které odporují přijatým normám
logický pozitivismus – názor, že má-li mít jazyk nějaký význam, musí být ověř-
itelný smyslovou zkušeností
metafyzická etika – teorie, které etiku vztahují na celkové vnímání vesmíru
intuicionismus – teorie, podle níž může být „dobro“ rozpoznáno, ale ne defino-
váno

Než začneme zkoumat mravní argumenty, je třeba vyjasnit si ně- které základní používané pojmy. V tomto okamžiku nepotřebujeme přesné definice, protože ty se budou odvíjet od konkrétních argu- mentů. Zkoumáme-li tedy například argument, který tvrdí, že dobro a správné jednání je založeno na X, pak význam dobra bude záviset na tom, co je X. Pokusíme-li se definovat dobro dřív, než zhodnotíme argument, pak předem stanovujeme jeho závěry!

V této kapitole se tedy obecně zaměříme na některá klíčová slova, která se používají v etice, a poté přistoupíme k rozboru tvrzení, že ja- zyk morálky nemá žádný význam, a zvažíme některé způsoby, jimiž se filozofové pokoušejí jeho používání obhájit.

1. Některé pojmy z etiky

a) Etika a morálka

I když jsou obě slova odvozena z řeckého a latinského pojmenování stejného pojmu, někdy se mezi nimi rozlišuje. Někdy můžeme slyšet názor, že etika se zabývá teorií, zatímco morálka praxí, nebo že etika se zabývá obecnými otázkami a morálka konkrétními případy.

Někdo může tvrdit, že etika je soubor norem chování přijatých danou společností či skupinou, zatímco morálka odkazuje na rozhodnutí vycházející z hodnot, které jsou sociální skupině vsápeny zvenčí, zejména prostřednictvím náboženských či filozofických přesvědčení. Toto rozlišování nijak obecně nepomáhá, jelikož jakýkoli soubor hodnot či zásad chování, které sociální či profesní skupina považuje za etické, musí vycházet ze základních přesvědčení o povaze života. Jinými slovy, vaše etika (v užším významu toho slova), není-li pouze uměle přijatým souborem pravidel, musí být nakonec založena na vašem přesvědčení, že něco je nebo není správné, a na hodnotách, z nichž se toto přesvědčení rodí. A právě o tom je morálka, ať už jsou její argumenty spojeny s náboženskými koncepty, nebo vyvěrají ze souhlasu mezi jedinci dané společnosti.

Někdy se přistupuje k jinému rozlišení, zejména v tom smyslu, že vaše mravnost se projevuje v tom, co děláte, a vaše etika je racionálním odůvodněním toho, co děláte. Naznačuje to pojem „morální filozofie“, který je zaměnitelný s pojmem „etika“. Etika je racionální zkoumání morálky. To však neznamená, že morálku a etiku můžeme jednu od druhé oddělit. Nevědomé jednání nebo takové jednání, ve kterém nemá dotýčný svobodnou volbu, nelze obecně považovat za morálně významné. Morálka se zabývá jednáním, které je výsledkem volby a které je tedy možné ospravedlnit, ocenit či přičíst mu vinu. Jinými slovy, jakmile tvrdíte, že nějaké jednání je morálně významné, stává se předmětem etické diskuse.

Je možné, že snaha definovat pojem „etika“ a odlišit ho od „morálky“ je pokusem zbavit se úzkého ohraničení významu morálky, spojeného zejména v západních kulturách s náboženskými sankcemi vůči sexuálnímu praktikám, a slovo „amorální“ má stále tento význam.

V této knize budeme používat pojmy „morální“ („mravní“) a „etický“ rovnocenně pro argumentaci zabývající se označením toho, co je správné a nesprávné, normami jednání, které z takových argumentů vyplývají, a jednáním, které tyto normy zrcadlí nebo popírá. Na druhé straně, má-

me-li mezi těmito dvěma pojmy nějak rozlišovat, pak etika se používá pro označení racionálního a systematického zkoumání mravních otázek.

Je také důležité rozlišovat mezi těmito třemi pojmy:

■ Morální

Chovat se morálně znamená přispívat se souboru etických norem, ať už jsou to normy osobní, náboženské, či sdílené sociální či profesní skupinou.

■ Nemorální

Být nemorální znamená nedržovat všeobecně uznávané normy. Všimněte si však, že čin může být nemorální podle jednoho souboru norem a morální podle jiného souboru norem. Například osoba, která hladově, může něco ukrást, aby nasýtila sebe a svou rodinu. Na jedné straně můžeme tvrdit, že krádež je špatná. Ale mohli bychom stejně tak tvrdit, že morální prioritu má požadavek zachránit život a instutuce soukromého vlastnictví je až na druhém místě – proto je správné něco ukrást, pokud to znamená záchranu života.

■ Ne-morální

Čin je ne-morální s ohledem na osobu, která ho vykonala, pokud se tak stalo bez ohledu na morální cítění nebo hodnoty, které by mohly vést k zaujetí morálního stanoviska. Například kočka, která si hraje s vyděšenou myší předtím, než ji zabije, se chová ne-morálně jednoduše proto, že nevnímá, zda je to správné či nesprávné. Stejně to platí pro člověka, který trpí duševní nemocí, který není schopen porozumět významu toho, co je správné a nesprávné, nebo není schopen prožívat emoce, které bychom za normálních okolností spojovali například s působením bolesti jiné bytosti.

Na druhé straně, ostatní lidé mohou vnímat samotný čin (je-li hodnocen nezávisle na situaci člověka, který ho vykonal) jako morální či nemorální v závislosti na etickém cítění, podle něhož žijí.

b) Dobrý a špatný / správné a nesprávné

Základní slova v etice jsou zároveň ta nejobtížnější definovatelná. Velkou část problémů v oblasti etiky můžeme přičíst právě skutečnosti, že je tak těžké definovat význam slova „dobrý“. Každý máme určitou představu o tom, co znamená, ale je velmi těžké tuto představu přesně popsat.

Ve slovníku (Slovník spisovné češtiny, Praha, Academia 2000,) začíná definice slova „dobrý“ slovy: „mravně vyhovující, řádný, uslechtilý, čestný,“ ale pak pokračuje rozsáhlým výčtem významů

v různých kontextech – „dobrý přítel“, „dobré jídlo“, „dobré znamení“ atd. – abychom získali alespoň základní představu o rozsahu jeho užití. Potřeba upozornit na všechny tyto různé kontexty ukazuje, jak široký význam může toto slovo mít. Stejný slovník definuje slovo „špatný“ jako „nevýhovující“, „ne kvalitní, nehodnotný“, „morálně nevyhovující, chybný“, „nesprávný, nepříznivý“, „nepřijemný“ a tak dále, každý význam se vztahuje ke konkrétnímu kontextu.

Tato rozmanitost v používání slov „dobrý“ a „špatný“ vyvolává zásadní etické otázky:

- Je „dobro“ něčím, co existuje ve věcech nezávisle na našem rozhodnutí, že jsou dobré? Jinými slovy: je dobro pevně daná vlastnost?
- Nebo je to něco, co určujeme vůlí? Říkáme o něčem, že je to dobré, jen proto, že s tím souhlasíme? Je něco dobré jen proto, že je to pro mě užitečné?
- Je dobro absolutní, nebo závisí na pohledu jednotlivce?
- Závisí-li dobro na tom, jak věci vnímáme, a není pevně danou vlastností, máme vůbec nějakou možnost nějakou věc rozhodnout, když jeden říká, že je „dobrá“, a druhý, že je „špatná“?
- Co mají dobrý muž a dobrá operní zpěvačka společného? Proč můžeme v obou případech použít výraz „dobrý“?

Tyto otázky bude třeba zodpovědět z hlediska různých teorií etiky. A pochopitelně se nedostaneme příliš daleko v definování toho, co je „správné“ a „špatné“, dokud nepochopíme, co pro nás znamená „dobro“.

Začít můžeme například podobně jako řecký filozof Aristoteles. Dobro viděl z hlediska toho, jak je každá věc schopna naplnit účel, k němuž byla vytvořena. Dobrý muž je tak ten, který dobře kráčí. Kdo je pak dobrý člověk? Abychom mohli na tuto otázku odpovědět, je zřejmé, že je třeba pochopit, k čemu byl člověk stvořen. To vedlo v etice k přístupu spojenému s přirozeným zákonem, k němuž se dostaneme později.

Na druhé straně můžeme označit nějaké věci slovem „dobrý“ odvodit s odkazem na vnější instanci. Věřící člověk tak může označit za „dobré“ všechno, co požaduje Bůh.

Užitečné je rozlišení mezi deontologickým a teleologickým přístupem: přistupujete-li k pravidlům, která řídí lidské chování s přesvědčením, že něco je správné a něco nesprávné, pak zaujímáte deontologický postoj – jinými slovy postoj založený na „závazku“, pocitu povinnosti; pokud místo toho přemýšlíte o zvoleném cíli, k němuž

spějeme, neboli o „dobru“, které je cílem života, pak zaujímáte teleologický postoj – jinými slovy postoj založený na „cili“.

Je proto zřejmé, že v etice nemůžete jednoduše definovat pojmy a pak vyložit teorii etiky prostřednictvím přímočaré logické dedukce. Každá teorie či každé pojetí etiky ze své podstaty definuje význam základních pojmů, které používá. Slova dávají význam v kontextu teorie či celkového pojetí života. Jakmile tento kontext odstraníme, stanou se z nich vágní a téměř nedefinovatelné kategorie. Než přejdeme k teoriím, které zkoumají, co je dobré a správné, je třeba nejprve odpovědět na dvě otázky: Mají mravní tvrzení vůbec nějaký smysl? K čemu vlastně jsou?

Pokusíme se nyní na tyto otázky odpovědět z hlediska teorií jazyka morálky, které se rozvinuly ve 20. století jako reakce na tvrzení, že jazyk morálky nemá své odpodstatnění a smysl.

2. Je možné odvodnit mravní tvrzení?

a) Logický pozitivismus

Věšina etických diskusí 20. století je spjata s metafyzickými otázkami – jinými slovy s otázkami po významu a odpodstatnění samotného etického jazyka, ne jen s tázáním, co je a není správné.

Hlavním podnětem byl vývoj logického pozitivismu, který omezuje význam jazyka na to, co lze ověřit smyslovou zkušeností. Jinými slovy, pokud něco tvrdím, pak to buď je, nebo není pravda podle toho, jestli lze ověřit fakta, o nichž hovořím. Není-li možné předložit jakýkoli důkaz ve prospěch či neprospěch mého tvrzení, pak toto tvrzení ztrácí význam. Tento přístup byl shrnut takto: *Význam tvrzení spočívá v metodě jeho ověření*. Jinými slovy, tvrdit, že „X existuje“, znamená: „Jestliže půjdete a podíváte se, uvidíte X“.

Tento přístup k jazyku najdeme vraném dle Ludwiga Wittgensteina. Jeho *Tractatus* (1921) se stal nesmírně vlivnou knihou inspirující práci skupiny filozofů známou jako Vídeňský kruh, která pozitivismus (označovaný také jako logický atomismus) rozvíjela. Vliv pozitivismu se rozšířil díky knize A. J. Ayera *Language, Truth and Logic* (1936). Ayer v ní tvrdí, že existují jen dva druhy předpokladů:

- definované pravdy (např. matematika a logika);
- pravdy odvozené ze smyslové zkušenosti (tj. ověřené vnějšími fakty).

Jak do takového schématu mohou vstoupit mravní tvrzení? Jsou-li definována, pak představují pouhé nic neřkající tautologie. Na druhé straně, jak můžeme odkazovat na fakta, která dokazují mravní tvrzení? To je také nemožné, jak jsme viděli v argumentaci, že nelze dokázat to, co „má být“, na základě toho, co „je“. Podle Ayera proto nemají mravní tvrzení význam.

Tyto problematické otázky ovládly etiku v období od třicátých do šedesátých let 20. století. My se podíváme na různé pokusy, které se pokoušely dodat etickým tvrzením takový význam, aby je Ayerův argument nesmetl ze stolu.

Abychom však mohli docenit úlohu pozitivismu, musíme si připomenout dva přístupy k etice, které mu předcházely: **metafyzickou etiku a intuicionismus.**

b) Metafyzická etika

„Metafyzická etika“ chtěla ukázat, že morálku lze vztáhnout k celkovému pojetí světa a k místu, které v něm lidstvo zaujímá. F. H. Bradley v knize *Ethical Studies* (1896) tvrdil, že nejvyšším dobrem lidstva je seberealizace (sebeuskutečnění), která nás vede k tomu, že jednáme tak, a ne onak, abychom se mohli rozvíjet jako součást širší komunity. Morálka se tedy zabývá činy, které vyjadřují povahu lidí, jež je vykonávají. Není abstraktní, ale týká se rozhodnutí člověka a způsobů, jimiž se tato rozhodnutí vztahují k tomu, jak sám sebe vidí jako součást širšího světa, ve kterém se jeho život vyvíjí.

Metafyzická etika tohoto druhu vychází ze dvou abstraktních představ: světa jako celku a sebeuskutečnění. Ani jedno, ani druhé nelze redukovat na důkazy, které později logický pozitivismus vyžadoval k prokázání významu etiky. Proto by pozitivisté toto všechno vnímali jako bezvýznamné.

c) Intuicionismus

G. E. Moore argumentoval ve spise *Principia Ethica* (1903) ve prospěch tak zvaného „intuicionismu“. Tvrdil přitom, že většina raných teorií etiky podléhá naturalistickému chybnému závěru, tedy snaze dokázat to, co „má být“, na základě toho, co „je“ (viz kapitola 3.4.).

Došel k závěru, že dobro není přirozenou vlastností – nemůžeme ho srovnávat s čímkoli jiným ani ho popisovat na základě jiných věcí. Můžeme vědět, co je „dobro“, ale nemůžeme ho definovat. Základní mravní principy tedy poznáváme intuitivně. Nelze je označit za prav-

divé či falešné, ale jakmile o nich přemýšlíme, rozpoznáme je. Tak víme, co znamená, když se řekne, že něco je „dobré“ i že řada různých věcí je dobrá, přestože nemůžeme poukázat na žádnou konkrétní vlastnost, díky které to tak je. Moore používá analogii barev. *Víme, co je „žlutá“, a poznáme ji pokaždé, když ji uvidíme, ale nemůžeme ji ve skutečnosti nijak definovat. Stejně tak víme, co je „dobré“, ale nemůžeme dobro definovat.*

Mooreova kniha vychází z nedefinovatelného „dobrá“ a klade si dvě základní otázky:

■ Jaké věci by měly existovat samy o sobě?

Jeho odpověď zní: ty, které označujeme za skutečné dobré.

■ Které skutky bychom měli činit?

Jeho odpověď zní: ty, které přinášejí největší dobro.

V porovnání s metafyzickou etikou nevychází intuicionismus ze žádného abstraktního pojetí světa jako celku. „Dobro“ však není jen slovem, jímž věci popisujeme, ale je to vlastnost, která je věcem dána. Moore chápal „dobré“ podobně jako „krásné“ – jako vlastnost, kterou lze ve věcech hledat, ale nelze ji popisovat.

Dalším stadiem ve vývoji intuicionistického přístupu je výrok H. A. Pricharda (1871–1947), že mravní povinnost nemůžeme redukovat na nic jiného. Stejně jako Mooreovo „dobro“ ji poznáme přímo a intuitivně (Prichardova práce o tomto tématu, *Moral Obligation*, vyšla roku 1949).

W. D. Ross (1877–1971), další oxfordský filozof ovlivněný Moorem, argumentoval ve spisech *The Right and the Good* (1930) a *The Foundations of Ethics* (1939), že Moore měl pravdu, když popíral, že bychom mohli dobro považovat za přirozenou vlastnost (naturalistický chybný závěr – žádná odvozování „má být“ z „je“), ale že se mýlil v tom, že jediným kritériem mravní povinnosti je maximalizace dobra. Ross naproti tomu zdůraznil, že člověk může být vystaven konfliktu mezi povinnostmi a nemusí být vůbec zřejmé, která z nich má přednost. Má povinnost je tedy evidentní (zjištěná na základě intuice) za předpokladu, že není v konfliktu s jinou zřejmou povinností.

Všimněte si, co intuicionistický přístup naznačuje: nemůžete použít žádný faktický důkaz, abyste ukázali, že něco je dobré nebo že má někdo mravní povinnost. Všechny základní mravní soudy jsou zcela evidentní.

d) Jazyk morálky nemá význam?

Nyní si objasníme, proč logický pozitivismus představoval pro etiku takovou hrozbu. Závisí-li význam na důkazech, které nám prostředkují jazyk, pak metafyzická etika nemá význam, protože je založena na abstraktních pojmech, které nemají z hlediska zkušenosti „hmataelnou hodnotu“. Snaha uniknout tomuto obvinění tvrzením, že morálku poznáváme prostřednictvím intuice, je ovšem stejně tak ohrožena. Nelze-li totiž dobro a povinnost „redukovat“ na důkazy, pak podle logických pozitivistů rovněž postrádají význam. Pozitivisté doufali, že postaví jazyk a význam na stejné jistotě základnu jako přírodní vědy. Všechno se muselo ověřit z hlediska důkazů: žádné důkazy, žádný význam.

Ústředním rysem je naturalistický chybný závěr zmíněný v 3. kapitole. Nemůžeme-li dokázat to, co „má být“, na základě toho, co „je“, pak jakýkoli přístup k jazyku, který usiluje o zakotvení významu v důkazech, nutně automaticky vylučuje možnost smysluplné etiky.

Pozitivisté však šli ještě dál. Wittgenstein a další tvrdili, že nemáme žádnou šanci *poznat unáširní stavy mysli*. Tvrdit například o někom, že je rozložený, podle nich neznamená, že máme přístup k jeho duševnímu stavu. Slovo „rozložený“ popisuje někoho, kdo se červená, křičí, zatíná pěsti atd. Hněv „znamená“ to všechno, protože je to jediný způsob, jak mohu vysvětlit, proč jsem pro popis této osoby použil právě toto slovo. Vezměme si jiný příklad: svrbění je podle této teorie pouze rozpoložení, které vede k podrbání. Chátt se podrbat znamená totéž co „mít svrbění“. Neexistuje žádné svrbění bez potřeby se podrbat.

Proti této kritice se objevily snahy nalézt význam náboženského jazyka, který by dostál kritériím významu stanoveným logickým pozitivismem.

e) Emotivismus

Kritika mravních tvrzení ze strany logických pozitivistů (viz např. A. J. Ayer: *Language, Truth and Logic*, 1936) vycházela z předpokladu, že taková tvrzení uplatňují faktické nároky. A. J. Ayer zastával teorii známou jako **emotivismus** a týkající se povahy etických výroků. Emotivistický přístup obchází pravidla logického pozitivismu o tom, co má význam, tvrzením, že mravní tvrzení nejsou faktická, ale vyjadřují pocity člověka, který je pronáší. Jestliže se vám něco líbí, řeknete, že je to „dobré“, jestliže se vám něco nelíbí, řeknete, že

je to „špatné.“ Dva lidé tak mohou zvažovat stejná fakta a dojít ke zcela odlišným mravním závěrům. Nelze říci, že jeden má pravdu a druhý ne, protože neexistují žádná fakta, která by se lišila; můžeme pouze přijmout to, že každý používá mravní soud k vyjádření své emoční reakce na daná fakta.

Tento přístup zastává i C. L. Stevenson v knize *Ethics and Language* (1944). Zajímá ho zejména to, jak mravní tvrzení používáme a o co jimi usilujeme. Slovo „dobry“ je podle něj přesvědčující definice; jeho účelem je vyjádřit emoce. Na druhé straně, kdybyste chtěli vysvětlit, proč jste se tak cítili, zacházeli byste dál, než emotivně uvádíte možnosti.

Je zřejmé, že emotivistická teorie naznačuje, že všechny mravní výroky mají stejnou hodnotu, protože nemůžeme stanovit vnější či objektivní kritéria, která by mezi nimi rozhodla.

Klíčová otázka, kterou bychom si k této teorii měli položit, zní: Jak se emoce vyjadřené v „mravním“ tvrzení liší (pokud vůbec) od ostatních emocí? Jinak by totiž mravní tvrzení byla pouhým seznamem našich emocí, což se nejeví jako dostatečné oprávnění toho, jak mravní tvrzení používáme. Když o něčem řeknu, že je to správné či dobré, jsem obvykle přesvědčen o tom, že je mé tvrzení víc než pouhý popis mých emocí v daném okamžiku. Co jiného ještě dělám, když pronáším mravní tvrzení? Podívejme se na další teorii.

f) Preskriptivismus

Jinak ke stejnému problému můžeme přistoupit, když řekneme, že mravní tvrzení předepisuje určitý způsob jednání. Tento přístup proslavil R. M. Hare (*The Language of Morals*, 1952, a *Freedom and Reason*, 1963). Prohlašuje, že mravní tvrzení „předepisuje“ způsob jednání; doporučuje, aby se něco udělalo, a není jen vyjádřením emocí. Na druhé straně jsou mravní tvrzení o něco víc než jen příkazy. Příkaz je jednoduše žádost, abychom se v konkrétním okamžiku zachovali konkrétním způsobem, zatímco mravní tvrzení nás obecněji zavazuje k tomu, jak bychom se měli zachovat. Jinými slovy, mravní tvrzení naše chování jak *předepisuje*, tak *zeušobecňuje*. Každý by se měl v této konkrétní situaci zachovat tímto konkrétním způsobem. Hare věřil, že tak je ve vztahu k hodnotám možné uplatnit rozum a logiku.

„Mám-li učinit toto, pak někdo jiný by měl udělat za stejných okolností totéž.“ Musím se tedy sám sebe ptát: „Jsem připraven předepisovat někomu, aby se ke mně za stejných podmínek takto choval?“ (R. M. Hare, in Bryan Magee, *Men of Ideas*, 1978).

Preskriptivismus předpokládá, že mravní tvrzení může vyvolat reakci, ale to neznamená, že potvrzujeme jeho pravdivost nebo nepravdivost, ale jen to, že přijímáme nebo odmítáme jednání, které předepisuje. Můžete říci: „Je správné nasýtít ty, kteří hladoví.“ Jestliže s tímto tvrzením souhlasím, říkám tím: „Ano, přesně to chci udělat.“

Celá tato debata samozřejmě vychází ze základního předpokladu, že nelze dokázat to, co „má být“, na základě toho, co „je“. Jestliže (stejně jako logický pozitivista) věříte, že tvrzení něco znamená pouze tehdy, když pro něj máte důkazy, kde nacházíte důkazy pro svá mravní tvrzení? Bud' v oblasti lidských emocí, které jsou výrokem vyjádřené, nebo ve způsobu jednání, které takové tvrzení předepisuje – první nás dovede k emotivismu, druhé k preskriptivismu.

Obě teorie se vyhýbají tvrzení, že mravní soudy jsou bezvýznamné, tím, že poukazují na důkazy jejich působení – protože at už jsou samy o sobě bezvýznamné, či nikoli, je zřejmé, že vyjadřují emoce a doporučují určité jednání.

V tomto ohledu se etika rozvíjela paralelně s lingvistickou filozofií první poloviny 20. století – odmítala zúžené chápání významu a směřovala k rozmanitému používání jazyka.

Můžeme tvrdit, že mravní tvrzení napomáhají překonat sebestřednost. John Mackie (1917–1981) v knize *Ethics: Inventing Right and Wrong* (1977) prohlásil, že:

- Neexistují žádné objektivní mravní hodnoty.
- Všechna mravní tvrzení jsou tedy „falešná“.
- Ale můžeme dál používat jazyk morálky, jestliže nám pomáhá překonat omezené názory a omezenou solidaritu.

Jinými slovy, Mackie staví na poznatečních emotivistů a preskriptivistů a tvrdí, že morálka má svou funkci, i když nemá objektivní základ.

Na druhé straně tento přístup vyvolává zásadní otázky: Proč si neužívat omezené solidarity? Proč bychom se měli mravními zásadami vůbec trápit? Proč by mělo záležet na tom, zda se ve svých názorech zcela zaměřujeme na sebe, nebo bereme ohledy na ostatní? *Když si „vymýšlíme“, co je správné a nesprávné, proč to děláme? Jaky má lidstvo prospěch z toho, že podporuje rozvoj Svědomí? Zdá se, že v určitém okamžiku je nutná objektivita. Morálka zůstává fenoménem, který je třeba dále vysvětlit.*

Jak bylo uvedeno v úvodu, značná část diskuse o etice se od přelomu 19. a 20. století do šedesátých let 20. století rozvíjela kolem snahy najít význam etického jazyka. Při studiu tradičních teorií

etiky je třeba neztrácet tuto diskusi ze zřetele. Tradiční teorie se totiž nezabývají významem jako nalezením základu mravních hodnot ve zkušenosti, v emocích nebo ve způsobu, kterým funguje naše mysl. Jinými slovy, zabývají se otázkami typu: „Co mám dělat?“ a „Co je dobré?“ spíše než otázkami typu: „Co mám na mysl, když říkám, že něco je dobré?“.

SHRNUTÍ

- Rozšířil jsme význam pojmů morální, nemorální a ne-morální.
- V otázce toho, co je a není správné, existují dva základní přístupy: deontologický (založený na povinnosti) a teleologický (založený na očekávaných výsledcích).
- Metafyzická etika se pokoušela propojit etiku s celkovým pojetím světa.
- Podle intuicionismu může být „dobro“ poznáno, ale ne definováno.
- Logický pozitivismus zpochybnil význam etického jazyka, jelikož podle něj chybějí empirické důkazy, které by potvrzovaly jeho pravdivost.
- Emotivismus a preskriptivismus se snažily vyhnout výtku logického pozitivismu tím, že popisovaly mravní tvrzení jako vyjádření emocí nebo doporučení určitého způsobu jednání.

OTÁZKY A ÚKOLY

Opakování

Většina otázek se týká etického jazyka ve spojitosti s konkrétními mravními otázkami, je tedy důležité umět rozpoznat různé teorie jazyka, které jsou použity.

Posuďte následující tvrzení:

1. Je vždy nesprávné zabít člověka.
2. Dělejte cokoli, co cítíte, že vám pomůže rozvíjet se jako jedinec; neřičte se jen tím, co si o vás myslí ostatní.
3. Měli byste brát vždy v úvahu to, co cítí ostatní, nejen to, co cítíte vy.
4. Je správné ukrást jídlo, je-li to jediný způsob, jak zůstat nazváno.

U každého z těchto tvrzení popište, jak byste ho interpretovali z hlediska teorií jazyka morálky popsaných v této kapitole. U každého příkladu byste měli také uvést, zda s tvrzením souhlasíte, či nikoli.

Jinými slovy, u prvního tvrzení sdělte, jak byste ho interpretovali z pozice emotivismu a jak byste (jako emotivista) rozhodli, zda souhlasíte, či nikoli. Poté zhodnoťte stejné tvrzení z pozice intuicionismu či preskriptivismu.

Pokud jste se už seznámili s jinými teoriemi etiky (např. utilitarismem; situační etikou), je možné je zahrnout do posouzení těchto tvrzení.

Téma k úvaze:

Mravní tvrzení jsou skryté popisy emocí či doporučení, jak se zachovat. Pojednejte o tématu s ohledem na logický pozitivismus a jeho důsledky pro etiku.

Platón a hledání spravedlnosti

KLÍČOVÁ SLOVA

epistémé – řecký výraz pro „věděni“ (pravé poznání)

doxa – řecký výraz pro „minění“ (nepravé, smyslové poznání)

idea – univerzální skutečnost, na níž mají jednotlivosti účast

spravedlnost – Platón ji definuje z hlediska správného vztahu mezi částmi Já, ilustrovanou vztahem mezi různými společenskými třídami

1. Úvod

V této kapitole se budeme zabývat představou spravedlnosti, jak je popsána ve spise *Ústava*, a myšlenkou idejí, zejména ideou dobra, která je základem kamenem celé Platónovy filozofie.

Platón (428–347 př. n. l.) se narodil ve vážené aténské rodině a velká část jeho díla je odrazem uvědomění jeho politické a společenské odpovědnosti na pozadí společenské a politické reality řeckého městského státu (*polis*). Snad nejvýrazněji ho ovlivnil filozof Sokrates, který byl však v roce 399 př. n. l. odsouzen k trestu smrti, a Platón proto Atény opustil. Když se roku 387 př. n. l. vrátil, založil Akademií, která bývá považována za první univerzitu, s tím, že studenty přijímal ve svém domě.

Platónovy spisy mají převážně formu dialogů (Sokrates v nich často vystupuje jako hlavní postava). Začínají vždy prohlášením jedné postavy, že našla pravé poznání, a definicí hlavního pojmu. Dané poznání i definice jsou poté podrobeny důkladnému zkoumání